

سِر قلدان های دوره صفوی

مؤلفان:

دکتر مهتاب مبینی

(عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور)

محرمعلی بهرامی

انتشارات فراونک

سرشناسه	:	مبینی، مهتاب، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	هنر قلمدان‌های دوره صفوی / مولفان مهتاب مبینی، محرمعلی بهرامی.
مشخصات نشر	:	انتشارات فراوانگ، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۶۶ ص: مصور (رنگی).
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۵۴۹-۴۱-۳
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	قلمدان‌ها-- ایران -- تاریخ -- ۹۰۷ -- ۱۱۴۸ق.
موضوع	:	Iran -- History -- Pen - cases -- ۱۵۰۲ -- ۱۷۳۶
موضوع	:	قلمدان‌ها-- ایران -- تاریخ
موضوع	:	Pen - cases -- Iran -- History
موضوع	:	نقاشان ایرانی -- قرن ۱۰ - ۱۱ق.
موضوع	:	Painters -- Iran -- ۱۶th century - ۱۷
موضوع	:	هنر صفوی
موضوع	:	Art, Safavid
موضوع	:	نقاشی ایرانی -- تاریخ -- ۹۰۷ -- ۱۱۴۸ق.
موضوع	:	Painting, Iranian -- History -- ۱۵۰۲ -- ۱۷۳۶
شناسه افزوده	:	بهرامی، محرمعلی، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده	:	Bahrami, Moharam Ali
رده بندی کنگره	:	NK۳۶۶۵
رده بندی دیویی	:	۷۴۵/۲۰۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۹۰۶۰۶۷

انتشارات فراوانگ

هنر قلمدان‌های دوره صفوی

مولفان: دکتر مهتاب مبینی، محرمعلی بهرامی

ناشر: فراوانگ	طراح جلد: فاطمه رستمی
ناظر چاپ: سلمان برقی	موضوع: آرا: سلمان برقی
نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۸	چاپخانه: خانه چاپ ایران
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه	
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۴۹-۴۱-۳	ISBN: 978-600-8549-41-3
	قیمت: ۳۵۰۰ تومان

مرکز پخش: کتابفروشی‌های سراسر کشور

همراه: ۰۹۱۳۲۵۳۲۳۶۹

نمابر: ۰۵۶۳۲۸۳۵۲۷۰

Instagram: faravang.pub

دیباجه

قلمدان یکی از هنرهای سنتی اندیشمند و ارزنده است که امروزه دیگر از آن سخنی به میان نمی آید و کمتر کسی پیدا می شود که به ساخت آن، رغبتی نشان دهد و این در حالی است که این هنر زیبا و ظریف سالیانی نه چندان دور از این، مورد استفاده دانش پژوهان و دانش دوستان و اصحاب ذوق و هنر و قلم قرار می گرفته است. در راه تشویق و ترغیب دانش اندوزی و فراگیری علم و ادب رسالت مدرسه ارزشمندی را ایفا می کرده است. اگرچه در این زمان از آن همه ظرافت و اهمیت و ارزش کمتر اثری باقی مانده است ولی امید می رود با یاری اندیشمندان هنر دوست و هنرمندان اندیشمند، غبار فراموشی و غربت از وجود چنین هنرهایی زدوده شود. در این پژوهش سعی شده است ضمن بزرگداشت مقام والای مجموعه هنرهای اصیل سنتی یادمانی از هنر ارزشمند قلمدان سازی شود تا شاید بدین وسیله ضمن شناسایی فنون قلمدان سازی که نزد بسیاری گمنام و ناشناخته مانده است، گامی گرچه کوچک و ناچیز نیز

در راه اعتلای نام این هنر ارزشمند که زمانی مایه فخر و مباهات فرهنگ این مرزو بوم بوده است برداشته شود.

قلمدان یکی از هنرهای ظریف و زیبای ایرانی، اگرچه تاریخ پیدایش این هنر به درستی مشخص نیست ولی با توجه به مدارک و قرائن قدمت آن به دوره ساسانی بازمی گردد. ساخت قلمدان در دوره های گذشته به دو شکل فلزی و چوبی بوده که در دوره صفوی با توجه به اهمیت و جایگاه این هنر در این دوره هنر قلمدان سازی مورد توجه هنرمندان قرار می گیرد بطوریکه در تولید آن هر شیوه جدیدی در نحوه ساخت و پرداخت ابداع می گردد. که تا قبل از این دوره معمول نبوده است، قلمدانهای کاغذی، مقوایی و پاپیه ماشه که رنجهای جدیدی نظیر وکم نظیر می باشد و در نحوه نقاشی روی قلمدان نیز تحول جدیدی ایجاد می شود که بیش از این رایج نبوده است، و آن استفاده از هنرهای هنرمندان در ایجاد نقوش و تصاویر بی بدیل و بیادماندنی روی قلمدان می باشد و در حقیقت می توان گفت در دوره صفوی هنر قلمدان سازی بدان گونه از اعتبار رشد و شکوفایی می رسد که کارگاههای متعدد قلمدان سازی، برای تولید و عرضه بوجود می آید.

فهرست:

فصل اول: تاریخچه ساخت قلمدان در ایران

- تعریف قلمدان و انواع آن..... ۱۴
- محتویات قلمدان..... ۱۵
- تاریخچه ساخت قلمدان در ایران..... ۱۷
- قلمدان در دوره تیموری..... ۲۴
- قلمدان در دوره صفوی..... ۲۴
- قلمدان در دوره زندیه..... ۲۶
- قلمدان در دوره قاجار..... ۲۶

فصل دوم: قلمدان سازی در دوره صفوی

- قلمدان سازی..... ۳۰
- انواع قلمدان..... ۳۱
- مراحل و شیوه ساخت قلمدان تقوایی..... ۳۴
- ساخت قلمدان به وسیله خمیر کاغذی..... ۴۰
- ساخت قلمدان به وسیله کاغذ و یک قالب چوبی..... ۴۴
- ساخت قلمدان با روزنامه..... ۴۷
- دهانه بری قلمدان..... ۴۸
- قلمدان های ابتکاری..... ۴۸
- قلمدان های استوانه ای..... ۴۹
- تاریخچه پایه ماشه..... ۵۲
- پایه ماشه در ایران..... ۵۲
- چگونگی تولید پایه ماشه..... ۵۵
- قلمدان سازی و پایه ماشه..... ۵۷
- پایه ماشه و نقاشان..... ۵۸
- ساخت پایه ماشه در دوره صفوی..... ۶۰
- مراحل ساخت قلمدان به روش پایه ماشه..... ۶۱

مواد اولیه و ابزار مورد استفاده در هنر پاییه ماشه ۶۲

فصل سوم: موضوعات نگارگری روی قلمدان در دوره صفوی

نگارگری روی قلمدان دوره صفوی ۶۴

موضوعات نگارگری روی قلمدان دوره صفوی ۶۹

منظره پردازی صرف ۶۹

منظره پردازی با پیکره روی قلمدان ۷۰

منظره پردازی و گل و مرغ ۷۱

چهره پردازی روی قلمدان ۷۱

صحنه های شکار ۷۳

داستان های تاریخی ۷۴

ساختمان و بناهای تاریخی ۷۴

فرنگی سازی ۷۷

گل و مرغ و گل و بوته ۷۹

عوامل شکوفایی گل و مرغ سازی در مکتب اصفهان ۸۱

تاثیر هنر غرب بر قلمدان های صفوی ۸۳

فصل چهارم: آثار و احوال قلمدان سازی دوره صفوی

هنرمندان قلمدان نگار دوره صفوی ۸۸

شفیع عباسی ۸۸

علیقلی جباردار آرنالوت ۹۰

محمد ابراهیم ابن حاجی یوسف قمی (کاتب الخطاط) ۹۲

محمد زمان ۹۳

محمدعلی ابن محمد زمان ۹۶

محمد «حاجی محمد بن حاج یوسف» ۹۷

معین مصور ۹۹

رحیم دکنی ۱۰۰

الهوردی میرشکار ۱۰۰

- شیخ عباسی..... ۱۰۰
- مهدی مصور..... ۱۰۱
- استاد محمد..... ۱۰۱
- محمد قاسم..... ۱۰۱

فصل پنجم: شیوه نگارگری روی قلمدان در دوره صفوی

- نقاشی و تزئین روی قلمدان..... ۱۰۴
- مرحله مقدماتی..... ۱۰۵
- برج سازی..... ۱۰۵
- رنگ و رنگ سازی..... ۱۰۹
- تقسیم بندر، رنگ ها..... ۱۰۹
- روش های ساخت رنگ..... ۱۱۱
- مرحله اجرای طرح روی قلمدان..... ۱۱۵
- مرحله پرداخت..... ۱۱۶
- زرنشان سازی و قاب بندی قلمدان..... ۱۱۶
- ثابت سازی..... ۱۱۷

فصل ششم: انواع دیگر موضوعات نگارگری روی قلمدانهای ایران

- تزئین قلمدان با میدان های رزم و بزم..... ۱۲۲
- تزئین قلمدان با چهره عرفا..... ۱۲۴
- تزئین قلمدان با مراسم عروسی..... ۱۲۵
- تزئین قلمدان با حمله جانوران به یکدیگر..... ۱۲۵
- تزئین قلمدان با حیوانات اهلی و وحشی..... ۱۲۷
- تزئین قلمدان با رجال عصر..... ۱۲۷
- تزئین قلمدان با پرندگان..... ۱۲۸
- تزئین قلمدان از زندگی مردم..... ۱۲۹
- نقاشان گل و مرغ و بته ساز..... ۱۳۰
- تزئین قلمدان با گل و بته..... ۱۳۰

۱۳۲.....	تزئین قلمدان با گل و بوته زرین.....
۱۳۲.....	تزئین با ترسیم گل و بوته همراه با تصاویر.....
۱۳۴.....	نقاشان تذهیب کار.....
۱۳۴.....	تزئین قلمدان با تذهیب.....
۱۳۵.....	تزئین قلمدان با تذهیب همراه با گل و بوته.....
۱۳۶.....	تزئین قلمدان با تذهیب همراه با صورت.....
۱۳۷.....	تزئین ابری ساز.....
۱۳۸.....	نقاشان افسانه های تاریخی.....
۱۳۸.....	تزئین قلمدان با مریم و مسیح.....
۱۴۰.....	تزئین قلمدان با جاس یوسف و زلیخا.....
۱۴۱.....	تزئین قلمدان از هفت گنبد.....
۱۴۱.....	تزئین قلمدان با بهشت و جهنم.....
۱۴۲.....	تزئین قلمدان با داستان شیخ صنعان.....
۱۴۳.....	شیوه های دیگر تزئین.....
۱۴۳.....	تزئین قلمدان به وسیله تحریر خط.....
۱۴۳.....	تزئین قلمدان به وسیله تمبر پرس کردن.....
۱۴۴.....	تزئین قلمدان به وسیله میناکاری و خاتم کاری.....
۱۴۴.....	تزئین قلمدان به وسیله فولادهای زرکوب.....
۱۴۵.....	رقم زنی قلمدان.....
۱۴۷.....	حاصل کلام.....